

Egy szép könyv

SZÚCS TERI–SZABÓ PÉTER: DELTAI HAGGADA

Koinónia Kiadó
Kolozsvár, 2011
48 oldal, 2900 Ft

„Ha meg kellene rajzolnom a *Deltai haggada* családfáját, Hertha Müller *Lélegzethintáját* írnám be legközelebbi hozzátartozóként. (A *Deltai haggada* rokonsága egyébként nem csak ebből a kötetből áll, a családfakutatást Visky András műveinél lehet kezdeni, elsőként talán a *Júlia* című monológnál.)” – írja Fülöp Noémi a könyvről írt szép recenziójában (*Deltai haggada: bebocsátást igénylő szövegek*).a Transindexen, és bár természetesen igaza van, ugyanúgy lehetne kezdeni a *Mint aki látja a hangot* passzusával: „És itt most muszáj szóba hoznom Márika nénit, vagy ahogy mi hívtuk, Nényukát, akiről nyugodtan mondhatom: angyali vonulata családunk történetének. Márika saját döntéséből akart fogoly lenni egy olyan korban, amikor mindenki fogoly volt, az egész ország fogságban élt. Szabad döntése végleg felszabadította őt a fogság hatálya alól.” (*Mint aki látja a hangot*. Visky Andrással beszélget Sipos Márta.)

Ám a *Deltai haggada* mindkét említett könyvtől úgy különbözik, mint a család leginkább egyedi tagja az összes többitől. Noha a mai irodalomelmélet szinte teljesen megszüntette vagy felszámolta a különbséget a műfajok között, ez mégiscsak egy olyan opus, amely határozottan állítja ezt a különbséget. Hiszen a *Júlia* dráma, a *Mint aki látja a hangot* beszélgetés, a *Lélegzethinta* pedig regény – mindhárom esetben egy nagyobb egész részei a fogságtörténetek, azt szolgálják, annak a szövetébe illeszkednek, az olvasó meg továbbmegy, mert egészen másként érdeklí a fogság amott, mint itt, a *Deltai haggadában*.

Mert, hogy egyetlen példával éljek, a beszélgetőkönyvből idézett részlet után máris felkiáltás következik, a kérdező meglepődése: „Különös név!”, és a válasz: „Csupán a gyermeki nyelv leleménye. Márika, vagy Nényuka történetéhez vissza kell mennünk 1947-be, amikor is...” (*Mint aki látja a hangot... 17.*) A *továbbfűzés* egy beszélgetés *sine qua nonja*, s ha vannak is gondolatjelek és három pontok, a párbeszéd poétikája akkor is egyértelmű: minél többet és teljesebbet megtudni egy ember életéről, múltjáról, jelenéről, egyéniségéről és vágyairól.

Természetesen a *Deltai haggadát* is össze lehet rakni, s a történetek itt sem függetlenek egymástól abban az értelemben, hogy *idegenek* lennének. A könyv azonban nem szorgalmaz semmiféle egészet; a könyv történeteket mesél, és bár nyilván nem lehet azt állítani, hogy ezek között nincsen kapcsolat, úgy hangzanak el, mintha ez a kapcsolat csak az egymásutáni-ság révén jönne-jöhetne létre. S ez az állítmány, a „hangzanak” azért is indokolt, mert nagyon is szóbeli könyvről van szó, amely Martin Buber *Haszid történetekjére* emlékeztet.

„Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ördögszekér (más néven ördögkeringő, ördögnadrág, ördögtrakolya, macskatövis, iringófű, számartövis, számarkóró). Nagy tüskés kórógombolyag volt, száraz, reszelős levelekkel. A *Félelmetes Növények Enciklopédiája* ezt írta róla: »Ha tövön kivágják vagy elszakad, a vihar magával viszi, a mezőn kering-bolyong, innen ered sokféle, részint ördöngös elnevezése. Úgy fut, mintha ördögök lennének eléfogva és húznák, vagy mintha a közepében ülnének kocsihajtóként.« Éppen felénk jött. Nem örültem neki, még csak ez kell, ebben a pusztában ilyen szekér jár. Aztán megjelentek mögöttem a gyermekek, kergették mind a heten. »Nényuka, nézd, mekkora!« Elsöpörtek mellettem – a két legkisebb alig ért a térdem fölé. »Látja, Anyi«, szóltam be a viskóba, »ezek megint mit találtak maguknak.«” (5.)

A könyv tehát nem a fogsággal kezdődik, semmilyen értelemben. Amennyiben halmozottan műveltek vagyunk, és nem tudunk eltekinteni ettől a műveltségtől, érezhetünk utalást abban, hogy „még csak ez kell”, meg hogy „szóltam be a viskóba”. De ha megpróbálunk ártatlanok lenni, akkor az első lehet pusztá szófordulat, a második pedig a ’ház’ népies szinonimája. És a könyv nem a fogsággal végződik: „Odaálltunk mindhárman az ajtóhoz, imádkoztunk ottan; és nem kívántam, nem kívántam soha elmenni.” (35.)

Ezzel, hogy nemcsak a fogságot tudja, holott azt várnánk el tőle, következőképpen mártíriumot és szomorúságot, a kötet abba a román tradícióba illeszkedik, amelynek Nicolae Steinhardt és Alexandru Paleologu a legkiemelkedőbb képviselői. Az előbbi ortodox szerzetessé keresztelkedett zsidó származású író, az utóbbi franciás műveltségű és könnyedségű esszéista, mindkettőjüket 1958-ban tartóztatják le az ún. Noica-csoport tagjaként. (Constantin Noica 1909 és 1987 között élt román filozófus, a káprázatos „27-es nemzedékhez” tartozik Emil Ciorannal, Mircea Eliadéval és Eugen Ionescuval együtt. Élete végén egy Szeben melletti üdültelepen, Páltinişen élt, ahol egy filozófusokból álló szellemi kör mestere volt.)

Szempontukból a lényeg az, hogy a börtönének, a fogság kapcsán mindketten a *boldogságot* emlegették (Steinhardt főművét, a *Napló a boldogságról*t 2007-ben szintén a Koinónia adta ki).

Mint Paleologunál és Steinhardtnál, ez a szó (és azok, amelyek a jelentésmezejébe tartoznak, mint amilyen az *angyal* vagy a *szent*) a *Deltai haggada* esetében sem üres vagy képmutató. Sem náluk, sem Nényukánál, sem Ferencnél, aki a kurzivált részeket meséli, nem tapasztalható semmiféle bosszúvágy, ökölrázás és fogaknak csikorgatása. Fájdalmas történetek persze vannak („Mi közben felnőttünk a Deltában; és ő is kiesett az apaságból, elvesztette azt az adottságot, hogy apa – kiverték belőlük a börtönben.” – 31.), ám az elbeszélő pusztá tényeket közöl, hátborzongató tárgyilagossággal. Sem Nényuka, sem Ferenc nem akar „revánst venni”, ami természetesen azt jelenti, egyik sem tartja magát felsőbbrendűnek senkinél.

Éppen ezért ez a könyv nem több és nem kevesebb, mint amit ígér: haggadagyűjtemény. Egy történet nem attól történet, hogy tanulsága vagy üzenete van, hanem egyszerűen attól,

hogyan az, ami: történet. Olyan életrészlet, amely *in medias res* kezdődik és amikor véget ér, akkor befejeződik. Ez persze nem azt jelenti, hogy ne lehetne tanulni belőle, csak azt, hogy ő nem adja meg a tanulás irányát.

Szabó Péter grafikái érdekesen illeszkednek a szöveghez. Nagyon takarékosak, mint a történetek maguk, ugyanakkor többnyire olyan figurákat ábrázolnak, mint a kommunizmusban szerkesztett tankönyvek és faliújságok, s mint amelyeket az a korszak termelt: szabványosakat, sablonosakat. Ami nem ember, az viszont rejtelmes, olykor ijesztő, mint az első rajzon a sashoz vagy sólyomhoz hasonló madár, vagy a 8. oldalon a farkasokhoz hasonlító kutyák.

A 37. oldaltól jön a kötet referenciális része. Szakadozott, lyukasított, gyűrött fotók, lepecsételt igazolványképek. Valódi nevek, valódi életek; olyan sorsok, amelyek olvastán ökölbe szorul az ember keze. De még ilyenkor is lehet remény: „Lilica Codreanu – Elena Zelea Codreanu 1902-ben született, 1925-ben férjhez ment a kor egyik legbefolyásosabb ultrajobboldali vezéréhez, Corneliu Zelea Codreanuhoz, aki a Mihály Arkangyal Légió, majd a Vasgárda alapítója volt. Codreanut 1938-ban életfogytiglani kényszermunkára ítélték, de még abban az évben megölték. Feleségét a kommunista diktatúra kezdetével vizsgálatoknak vetették alá. 1948-ban letartóztatták. Románia több börtönében is megfordult (...), mielőtt Lătești-re vitték. Itt a helyi iskola takarítónőjeként kereste kenyerét. A foglyok emlékezete megőrizte, hogy egyedül az ő háza előtt nőttek virágok. 1963-ban szabadult. 1994-ben hunyt el Bukarestben.” (42.)

Egyfelől tehát a borzalmak, másfelől a virágok. Egyfelől az ördögsekér meg a vihar, ami nyilván baljós előjel, másfelől az ördögsekér számtalan neve. Egyfelől „kiverték belőle a börtönben” az apaságot, másfelől „megyünk a tengerhez”. A gyermeki látásmód (és ártatlansága miatt Nényuka is gyermeknek tekinthető) finom humorral vonja be a fogság hajmeresztő részleteit.

Szép könyv ez: felkavaró és megbocsátó.

Demény Péter